

Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
291461@stud.umk.pl

Gustaw A. Zabojszcz

SEMINARIUM POŚWIĘCONE PAMIĘCI
ANDRZEJA Z. BOKIŃCA (1961–2021), TORUŃ,
22 PAŹDZIERNIKA 2025 ROKU

Dnia 22 października 2025 roku w sali im. Romana Jakimowicza w budynku Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyło się otwarte seminarium pod tytułem „Nim z prochów naszych nowe ulepią dzbany”, poświęcone pamięci dr. Andrzeja Zdzisława Bokińca (1961–2021) – wieloletniego pracownika Instytutu Archeologii UMK w Toruniu, archeologa zajmującego się schyłkiem epoki kamienia i początkiem epoki brązu w północnej Polsce oraz zagadnieniami pogranicza kultur w ujęciu etnoarcheologicznym, znawcy etnologii ludów starożytnych i pozaeuropejskich, działacza społecznego w ramach opozycji demokratycznej oraz znakomitego i cenionego dydaktyka. W wydarzeniu licznie wzięli udział obecni i byli pracownicy oraz studenci Instytutu Archeologii UMK w Toruniu, Władze Dziekańskie Wydziału Nauk Historycznych UMK i Dyrekcja Instytutu Archeologii UMK, pracownicy uczelni pozatoruńskich, muzeów, służb konserwatorskich i instytucji kultury, przedstawiciele prywatnych firm archeologicznych, a także najbliższa Rodzina, przyjaciele, koledzy i uczniowie dr. Andrzeja Z. Bokińca. W seminarium uczestniczyło ponad 100 osób, obok archeologów byli obecni etnolodzy, antropolodzy kulturowi, filozofowie, socjologowie oraz historycy (ryc. 1).

Spotkanie otworzył dziekan Wydziału Nauk Historycznych UMK prof. dr hab. Waldemar Rozynekowski, po którym głos zabrał dyrektor Instytutu Archeologii UMK prof. dr hab. Wojciech Chudziak. Po powitaniu zebranych gości i oficjalnym otwarciu obrad kierownik Katedry Prahistorii Instytutu Archeologii UMK dr hab. Jacek Gackowski, prof. UMK, oficjalnie zaprezentował publikację *Na północnych peryferiach wczesnobrązowego świata. Księga poświęcona pamięci Andrzeja Z. Bokińca* (pod red. Łukasza Kowalskiego,

Ryc. 1. Uczestnicy seminarium poświęconego pamięci Andrzeja Z. Bokińca, które odbyło się 22 października 2025 r. w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (fot. M. Malak)

Fig. 1. Participants in the seminar dedicated to the memory of Andrzej Z. Bokinieć, held on 22 October 2025 at the Institute of Archaeology, Nicolaus Copernicus University in Toruń (photo by M. Malak)

Andrzeja P. Kowalskiego, Jacka Gackowskiego, Kamila Adamczaka), która ukazała się nakładem Wydawnictwa Naukowego UMK (ryc. 2). Następnie małżonce dr. A. Bokińca – dr Ewie Bokinieć – został uroczyście wręczony pierwszy egzemplarz tej książki (ryc. 3).

W ramach dwóch posiedzeń zaprezentowano sześć referatów (ryc. 4), które wygłosili: prof. dr hab. Wojciech Polak (UMK w Toruniu), dr hab. Jacek Kowalewski, prof. UWM w Olsztynie, prof. dr hab. Andrzej P. Kowalski (UG), dr Łukasz M. Dominiak (UMK w Toruniu), dr Andrzej Słowikowski (UWM w Olsztynie) oraz dr Rafał Kleśta-Nawrocki (UMK w Toruniu) (ryc. 5).

Pierwsze posiedzenie, któremu przewodniczył kierownik Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu mgr Leszek Kucharski, otworzył prof. dr hab. Wojciech Polak z Centrum Badania Historii „Solidarności” i Oporu Społecznego w PRL przy Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu referatem omawiającym działalność dr. Andrzeja Z. Bokińca w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów UMK. Przedstawił zaangażowanie Andrzeja Z. Bokińca w działalność założonego w Gdańsku Ruchu Młodej Polski oraz udział w straj-

Ryc. 2. Dr hab. Jacek Gackowski, prof. UMK, w trakcie otwierania seminarium. Dalej od lewej moderatorzy obrad: mgr Leszek Kucharski i prof. dr hab. Andrzej P. Kowalski (fot. M. Malak, A. Soborska-Zielińska)

Fig. 2. Dr hab. Jacek Gackowski, professor at Nicolaus Copernicus University, opening the seminar. Further to the left are the session moderators: Leszek Kucharski and Prof. Andrzej P. Kowalski (photos by M. Malak and A. Soborska-Zielińska)

Ryc. 3. Uroczyste wręczenie dr Ewie Bokinieć pierwszego egzemplarza książki *Na północnych peryferiach wczesnobrózowego świata. Księga poświęcona pamięci Andrzeja Z. Bokińca*. Od lewej: dr Ewa Bokinieć, dr hab. Jacek Gackowski, prof. UMK, dr Kamil Adamczak (fot. M. Malak)

Fig. 3. Ceremonial presentation of the first copy of the book *Na północnych peryferiach wczesnobrózowego świata. Księga poświęcona pamięci Andrzeja Z. Bokińca* to Dr Ewa Bokinieć. From left to right: Dr Ewa Bokinieć, Dr hab. Jacek Gackowski, and Dr Kamil Adamczak (photo by M. Malak)

 UNIWERSYTET
NICOLAUS COPERNICUS
W TORUNIU
Wydział Nauk Historycznych

Instytut Archeologii UMK w Toruniu
zaprasza
na otwarte spotkanie pt.:

Nim z prochów naszych nowe ulepią dzbany
Seminarium poświęcone pamięci
Andrzeja Z. Bokińca

22 października 2025 r.

Instytut Archeologii UMK w Toruniu
 ul. Szosa Bydgoska 44/48
 sala im. Romana Jakimowicza

12:00-12:15 Otwarcie seminarium i przywitanie uczestników

12:15-12:40 Andrzej Bokińiec – działacz Niezależnego Zrzeszenia Studentów UMK
Prof. dr hab. Włodzisław Polak, Centrum Badań Historii „Solidarności” i Opisu Społecznego w PRL, UMK w Toruniu

12:40-13:05 Andrzej Z. Bokińiec jako współtwórca toruńskiej etnoarcheologii
Dr hab. Jacek Kowalewski, prof. UWM, Instytut Historii, UWM w Olsztynie

13:05-13:30 Pierwotni metalurgowie i ich dzieło. Wskół niedokończonych książki Andrzeja Z. Bokińca pt. *Potomkowie Kaina*
Prof. dr hab. Andrzej P. Kowalski, Instytut Antropologii, UG

13:30-14:00 Przerwa

14:00-14:25 O ewolucji społecznej w epoce brązu w Europie
Dr Lukasz Meron Dominak, Instytut Socjologii, UMK w Toruniu

14:25-14:50 Archeologia jako kolonizowanie przeszłości, czyli po co nam spoka brązu? Przegląd polskiej archeologii
Dr Andrzej Strzemecki, Instytut Filozofii, UWM w Olsztynie

14:50-15:15 Andrzej Bokińiec – historia kultury
Dr Ryszard Hleba-Nawrocki, Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej, UMK w Toruniu

15:15-15:45 Dyskusja

15:45-16:00 Podsumowanie i zamknięcie seminarium

www.archeologia.umk.pl

[instytut.archeologii.umk](https://www.facebook.com/instytut.archeologii.umk)

Ryc. 4. Program seminarium poświęconego pamięci Andrzeja Z. Bokińca pt. „Nim z prochów naszych nowe ulepią dzbany”, które odbyło się 22 października 2025 r. w Instytucie Archeologii UMK w Toruniu (zbiory archiwalne Instytutu Archeologii UMK w Toruniu)

Fig. 4. Programme of the seminar dedicated to the memory of Andrzej Z. Bokińiec, entitled *Nim z prochów naszych nowe ulepią dzbany*, held on the 22 October 2025 at the Institute of Archaeology, Nicolaus Copernicus University in Toruń (Archives of the Institute of Archaeology, Nicolaus Copernicus University in Toruń)

kach studenckich, tzw. łódzkim i radomskim, a także w wydarzeniach stanu wojennego, m.in. wizycie u strajkujących rolników w budynku „Cukrowni Toruńskich”.

Dr hab. Jacek Kowalewski, prof. UWM, z Instytutu Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie wygłosił referat pod tytułem „Andrzej Z. Bokińiec jako współtwórca toruńskiej etnoarcheologii”. Przedstawił w nim pokrótce okoliczności powstania i historię toruńskiej etnoarcheologii, podkreślił kluczowy w nich udział dr. Andrzeja Z. Bokińca oraz jego zafascynowanie *Nową Archeologią*, a także recepcją szkoły *Nowej Etnologii Polskiej* przez toruńskich archeologów w latach 80. XX wieku.

W ostatnim wystąpieniu tej części seminarium prof. dr hab. Andrzej P. Kowalski z Instytutu Antropologii Uniwersytetu Gdańskiego zaprezentował omówienie niedokończonych książki habilitacyjnej Andrzeja Z. Bokińca pod tytułem *Potomkowie Kaina*. Zarysował w nim treść książki, obejmującej

Ryc. 5. Prelekcje podczas seminarium poświęconego pamięci Andrzeja Z. Bokińca. U góry od lewej: prof. dr hab. Wojciech Polak, dr hab. Jacek Kowalewski, prof. UWM w Olsztynie, prof. dr hab. Andrzej P. Kowalski. U dołu od lewej: dr Łukasz M. Dominiak, dr Andrzej Słowikowski, dr Rafał Kleśta-Nawrocki (fot. M. Malak)

Fig. 5. Speakers at the seminar dedicated to the memory of Andrzej Z. Bokiniec. Top row, from left to right: Prof. Wojciech Polak, Dr hab. Jacek Kowalewski, professor at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, and Prof. Andrzej P. Kowalski. Bottom row, from left to right: Dr Łukasz M. Dominiak, Dr Andrzej Słowikowski, and Dr Rafał Kleśta-Nawrocki (photo by M. Malak)

kulturowo-cywilizacyjną rolę instytucji wędrownych kowali-metalurgów oraz ich wpływ na mitologię i sferę duchową wczesnobrązowych cywilizacji Europy, Azji i Bliskiego Wschodu. Przedstawił dowody paleolingwistyczne na temat pochodzenia metalurgii i wizerunku kowala. Dopełniając tę problematykę, prelegent przytoczył fragmenty prywatnych rozmów z dr. Andrzejem Z. Bokińcem.

Drugiej części spotkania przewodniczył prof. dr hab. Andrzej P. Kowalski. Rozpoczął ją dr Łukasz M. Dominiak z Instytutu Socjologii UMK w Toruniu referatem „O ewolucji społecznej w epoce brązu w Europie”. Poruszył w nim temat socjologicznej charakterystyki społeczeństwa epoki brązu w Europie oraz podjął próbę zrekonstruowania dynamiki społeczno-ekonomicznej wybranych wspólnot z obszaru dzisiejszych Wysp Brytyjskich, Grecji oraz Włoch. Autor odwoływał się do modelu materializmu organizacyjnego Michaela Manna (2012), do którego wplatane były świadectwa archeologiczne związane głównie z rolnictwem, wymianą oraz demografią.

Kolejne wystąpienie, zatytułowane „Archeologia jako kolonizowanie przeszłości, czyli po co nam epoka brązu? Przypadek polskiej archeologii”, wygłosił dr Andrzej Słowikowski z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Podjął się w nim próby zaprezentowania zderzenia dwóch przeciwstawnych nurtów badawczych w historii polskiej archeologii: kulturowo-historycznego i postprocesualnego, nadając temu wymiar konfrontacji dyskursu tradycyjnego (kolonialnego) z dyskursem ponowoczesnym (postkolonialnym). Zinterpretował postprocesualne podejście do archeologii Andrzeja Z. Bokińca (1999) na przykładzie jego artykułu pt. *Ukryty czynnik. Esej etno-archeologiczny*, w którym autor próbował przeciwstawić się tendencji panującej w archeologii tradycyjnej, poszukując ukrytego czynnika kryjącego się za przemianami kulturowymi na Niżu Polskim u progu epoki brązu.

Sesję zamykał dr Rafał Kleśta-Nawrocki z Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Tematem jego wystąpienia pt. „Andrzej Bokiniec – historia kultury” były prywatne i akademickie relacje z dr. Andrzejem Z. Bokińcem. W wystąpieniu pojawiły się także wspomnienia prelegenta z czasów studiów i początków pracy akademickiej.

Po wygłoszeniu wszystkich referatów odbyła się dyskusja uczestników spotkania. Jako pierwsza wypowiedziała się dr hab. Krystyna Sulkowska-Tuszyńska, prof. UMK, z Katedry Średniowiecza i Czasów Nowożytnych Instytutu Archeologii UMK w Toruniu:

Jedno wspomnienie związane z Jędrusiem – jak zawsze na Andrzeja mówiłam – i z naszym wspaniałym kolegą śp. Wojtkiem Szultą chciałabym odświeżyć. Wojtek był już wtedy bardzo chory i miał jeszcze jedno marzenie – zobaczyć morze przed odejściem. Dzięki niezawodnemu koledze Michałowi Domańskiemu wiadomość ta dotarła też do mnie. Michał, który zawsze i wszędzie wielu osobom pomagał, był gotowy spełnić ostatnie marzenie Wojtka. Chciałam pomóc, wspierając jakoś ten

wyjazd, o czym Jędrus się oczywiście dowiedział. Zorganizował wtedy w Instytucie coś, co było bardzo dla mnie trudne do wykonania, a mianowicie, żebym to ja przeprowadziła zbiórkę dla Wojtka.

To było bardzo typowe dla Andrzeja – myślenie o człowieku, który potrzebuje pomocy, wychodzenie naprzeciw nie tylko z radą, ale z fizyczną pomocą. Powiedział mi wtedy, że Wojtek potrzebował też lekarstwa, które było bardzo drogie. Jędrus powierzył mi zadanie znalezienia jakiejś skrzyneczki czy słoiczka i przejścia z nią po pracownikach Instytutu, aby zebrać datki. Ponieważ było to życzenie Kolegi, którego zawsze szanowałam i którego uczciwość i wielkie poczucie solidarności w różnym znaczeniu tego słowa zawsze doceniałam, to mimo że nie umiałam prosić – a zwłaszcza o pieniądze – wzięłam ten słoiczek i poszłam. Było to bardzo trudne dla mnie zadanie, ale bardzo ważne. Pamiętam, że jedna z koleżanek wyspała mi cały słoiczek bilonu, który odkładała sobie na jakiś tam cel, a jeden z profesorów podziękował mi, że w ogóle do niego przyszłam, mówiąc mi, że jest to jego obowiązek. I w ten sposób właśnie wspominam Andrzeja.

Zawsze był tam, gdzie trzeba było wspierać i pomagać. Nie tylko swoją radą, ale też siłą fizyczną i moralną. Dla mnie taki właśnie był. Bardzo to było dobre, skuteczne i takie ciepłe. Również wtedy, kiedy organizował wspomniane tutaj śledziki. Nawet gdy nie mogłam, nie miałam czasu, to było oczywiste, że idę na śledzika, o czym wiedziały też moje małe dzieci. Później tłumaczyły się w szkole, zwłaszcza jeden z moich synów, że nie nauczył się, bo mama była na śledziku. Chciałam przy okazji podziękować za to, co zrobiliście, wszystkim kolegom organizatorom i autorom tej książki, że się wam udało i mieliście w sobie tę siłę i determinację.

Następnie głos zabrał prof. dr hab. Andrzej P. Kowalski:

Chciałem podziękować prof. Jackowi Gackowskiemu, mgr. Łukaszowi Kowalskiemu i dr. Kamilowi Adamczakowi za tę pracę, ten pomysł i za to, że mogliśmy się tu spotkać. Bywają mity szkodliwe i złe. Ale bywają mity dobre i budujące – takie, które są pozytywne. Nie tylko dla osób, które mają skłonność nostalgiczną. Ten Instytut zasługuje na ciepłą, życzliwą, dobrą legendę o Andrzeju Bokińcu. To jest coś, co stanowi jakiś element tożsamości instytucji naukowych, które tak się przekształcają. Daleko odchodzimy już od sytuacji i klimatów, które pamiętamy z lat 80. i 90. Trudno będzie je odtworzyć. Tym bardziej ogromne, serdeczne dzięki za dzisiejsze spotkanie. Myślę, że jestem wyrazicielem opinii wszystkich uczestników tego spotkania.

Jako ostatni wypowiedział się dr hab. Jacek Gackowski, prof. UMK:

Chciałem dopowiedzieć taką historię, która mi wielokrotnie przychodzi do głowy, a w tych okolicznościach szczególnie – odnośnie do wystąpienia Andrzeja Kowalskiego i niedokończonej książki habilitacyjnej Andrzeja Bokińca. Ciągłe mam w głowie jedno z posiedzeń instytutowej rady prowadzonej przez nieżyjącego już dyrektora Instytutu prof. Andrzeja Nowakowskiego. Ówczesna ustawa o szkolnictwie wyższym nakładała na pracowników nauki sporą presję na zdobywanie stopni naukowych i tytułów, w tym wymóg habilitacji. Dyrektor A. Nowakowski, któryś raz z rzędu, zapytał Andrzeja podczas posiedzenia (Andrzej był wówczas przedstawicielem młodych pracowników): *Panie Andrzeju, takie delikatne pytanie, niech Pan nam powie, jak tam daleko jest z tą habilitacją?* Andrzej, zgodnie ze swoją błyskotliwością, odpowiedział: *Panie Profesorze, Panie Dyrektorze, u nas w domu słów na literę «h» się nie używa. Jesteśmy dobrze wychowani.* Zapadła cisza jak na pogrzebie, właściwie nikt nie wiedział, jak zareagować. To byli bardzo światli ludzie, szybko reagujący w różnych sytuacjach. Cisza, trwająca, na moje, z dwie, trzy minuty. Właściwie paraliż totalny.

Seminarium podsumował dr hab. Jacek Gackowski, prof. UMK, który podziękował zebranych za udział i wyraził nadzieję na kontynuowanie tego typu spotkań w Toruniu.

Bibliografia

- Bokiniec A.Z., 1999, *Ukryty czynnik. Esej etno-archeologiczny*, [w:] *Szkice prahistoryczne. Źródła – metody – interpretacje*, red. S. Kukawka, Toruń, s. 65–85.
- Mann M., 2012, *The sources of social power*, vol. 1: *A history of power from the beginning to AD*, Cambridge.
- Na północnych peryferiach wczesnobrązowego świata. Księga poświęcona pamięci Andrzeja Z. Bokińca*, 2025, red. Ł. Kowalski, A.P. Kowalski, J. Gackowski, K. Adamczak, Toruń.

SEMINAR IN MEMORY OF ANDRZEJ Z. BOKINIEC (1961–2021),
TORUŃ, 22 OCTOBER 2025

On 22 October 2025, a seminar entitled “Nim z prochów naszych nowe ulepią dzbany” was held at the Institute of Archaeology, Nicolaus Copernicus University in Toruń (NCU), to pay tribute to the legacy of the late Dr Andrzej Zdzisław Bokiniec. Dr Andrzej Z. Bokiniec was a long-time employee of the Institute of Archaeology at the NCU, an archaeologist specialising in the late Neolithic and Early Bronze Age and focusing on ethnoarchaeology of cultural border and hybridisation, as well as being, a democratic opposition social activist. The seminar was attended by over 100 people, including numerous employees of the Nicolaus Copernicus University in Toruń and other scientific and cultural institutions, together with family members, colleagues and associates of Dr Andrzej Bokiniec.

The seminar was opened by Prof. Waldemar Rozyński, dean of the Faculty of History at the NCU, accompanied by Prof. Wojciech Chudziak, director of the Institute of Archaeology at the NCU. The head of the Department of Prehistory Dr hab. Jacek Gackowski presented memorial volume entitled *Na północnych peryferiach wczesnobronzowego świata. Księga poświęcona pamięci Andrzeja Z. Bokińca* edited by Łukasz Kowalski, Andrzej P. Kowalski, Jacek Gackowski and Kamil Adamczak.

The programme comprised six presentations, which were held over two separate sessions. In the inaugural session, chaired by Leszek Kucharski, senior curator and head of the Department of Archaeology at the District Museum in Toruń, the first contribution was delivered by Prof. Wojciech Polak of the Centre for History of “Solidarność” and Social Resistance in the Polish People’s Republic at the NCU, who discussed the activities of Dr Andrzej Z. Bokiniec as a democratic opposition figure. A speech was given by Dr hab. Jacek Kowalewski on the history of ethnoarchaeology at the Nicolaus Copernicus University in Toruń. Concluding the first session was Prof. Andrzej P. Kowalski of the University of Gdańsk, who exhibited the incomplete monograph of Dr Andrzej Z. Bokiniec entitled *Potomkowie Kaina*.

The final session was chaired by Prof. Andrzej P. Kowalski. Dr Łukasz M. Dominiak of the Institute of Sociology at the NCU proceeded to present a lecture on the social evolution in European Bronze Age. In the following presentation, Dr Andrzej Słowikowski of the Institute of Philosophy at the University of Warmia and Mazury engaged in a discussion on the relations between the cultural-historical and post-processual methodologies within Polish archaeology. The final contribution of the seminar was Dr Rafał Kleśta-Nawrocki of the Faculty of Humanities at the NCU in Toruń, who kindly shared his personal and academic reminiscences of Dr Andrzej Z. Bokiniec.

Concluding the seminar, a discussion was held among the participants and final address was delivered by Dr hab. Jacek Gackowski.